

УДК 37.013.42:17.018.22

Гене́за проблем педагогічної культури в історичному зрізі та прогнозування тенденцій її розвитку

THE GENESIS OF PEDAGOGICAL CULTURE'S PROBLEMS IN A HISTORICAL PERSPECTIVE AND FORECASTING TRENDS IN ITS DEVELOPMENT

РОГОВА Олена Георгіївна – кандидат філософських наук, доцент, професор кафедри філософії, Комунальний заклад вищої освіти «Дніпровська академія неперервної освіти» Дніпропетровської обласної ради», вул. Володимира Антоновича, 70, м. Дніпро, 49006, Україна

ROHOVA Olena Heorhiyivna – Ph.D., Associate Professor, Professor of Department of Philosophy, Communal Institution of Higher Education «Dnipro Academy of Continuing Education» of Dnipropetrovsk Regional Council», 70 Volodymyr Antonovych Str., Dnipro, 49006, Ukraine

ORCID <https://orcid.org/0000-0001-5498-6897>

DOI <https://doi.org/10.54891/2786-7013/2026-1-17>

Анотація. У статті здійснено комплексний історико-філософський аналіз проблем педагогічної культури як соціально та професійно зумовленого феномена. Педагогічну культуру розглянуто як інтегративне утворення, що поєднує професійні компетентності, фахову майстерність, етичні норми, ціннісні орієнтації, світоглядні установки та рівень внутрішньої особистісної зрілості педагога. Показано, що процес формування педагогічної культури в різні історичні періоди визначався характером пануючих суспільних відносин, домінуючими освітніми парадигмами, ідеологічними настановами та моделями педагогічної взаємодії, які впливали на ступінь професійної автономії вчителя та зміст його відповідальності, а також загальний рівень фахової культури. Проаналізовано особливості розвитку педагогічної культури на доінституціоналізованому, інституціональному, тоталітарному та пострадянському етапах, виявлено внутрішні суперечності, що зумовили деформацію ціннісних і етичних засад педагогічної діяльності. Доведено, що сучасне проблемне поле педагогічної культури значною мірою є наслідком історичної спадщини, яка актуалізується в умовах надзвичайних викликів та нестандартних ситуацій сучасного мінливого світу, цифровізації освіти, зростання соціальної невизначеності, трансформації освітніх практик і зміни суспільних очікувань щодо ролі вчителя в освітньому процесі. Особливу увагу приділено проблемам сучасної педагогічної культури, що характеризуються зниженням соціального статусу педагогічної професії, формалізацією ціннісно-етичних норм, порушенням принципів академічної доброчесності, професійного вигорання педагогів та ризикам технократизації освітнього процесу в умовах цифрової модернізації освіти. Обґрунтовано необхідність переосмислення педагогічної культури як цілісного професійно-етичного феномена, здатного забезпечити збереження гуманістичної місії освіти, посилення ціннісного виміру педагогічної діяльності та підвищення соціальної відповідальності педагога в умовах сучасних соціокультурних та освітніх трансформацій.

Ключові слова: педагогічна культура, освіта, професійна етика, виклики освіти, модернізація освіти, трансформація педагогічної ролі.

Summary. The article presents a comprehensive historical and philosophical analysis of pedagogical culture's problems as a socially and professionally determined phenomenon. Pedagogical culture is interpreted as an integrative formation that combines professional competencies, pedagogical mastery, ethical norms, value orientations, worldview attitudes, and the level of a teacher's inner personal maturity. It is shown that the process of forming pedagogical culture in different historical periods was determined by the nature of prevailing social relations, dominant educational paradigms, ideological guidelines, and models of pedagogical interaction, which influenced the

© РОГОВА Олена Георгіївна

degree of teachers' professional autonomy, the content of their responsibility and the overall level of professional culture. The article analyzes the specific features of the development of pedagogical culture at the pre-institutional, institutional, totalitarian, post-Soviet stages and identifies internal contradictions that led to the deformation of the value-based and ethical foundations of pedagogical activity. It is substantiated that the contemporary problematic field of pedagogical culture is largely a consequence of historical legacy, which becomes particularly actualized under conditions of extraordinary challenges and non-standard situations of the modern rapidly changing world, educational digitalization, growing social uncertainty, transformation of educational practices and changing societal expectations regarding the role of the teacher in the educational process. Special attention is paid to the problems of contemporary pedagogical culture, characterized by the decline in the social status of the teaching profession, formalization of value and ethical norms, violations of the principles of academic integrity, professional burnout among educators and the risks of technocratization of the educational process in the context of digital modernization of education. The necessity of rethinking pedagogical culture as a holistic professional and ethical phenomenon capable of preserving the humanistic mission of education, strengthening the value dimension of pedagogical activity and increasing teachers' social responsibility under conditions of contemporary sociocultural and educational transformations is substantiated.

Key words: *pedagogical culture, education, professional ethics, educational challenges, educational modernization, transformation of the pedagogical role.*

Вступ. Педагогічна культура як соціально-професійне явище виступає важливим індикатором якості освіти та рівня цивілізаційного розвитку суспільства загалом. Вона відображає не лише ступінь сформованості професійних компетентностей педагога, а й систему його морально-етичних, комунікативних, світоглядних та ціннісних орієнтацій, що визначають характер взаємодії з учнями, колегами та соціальним середовищем. Через педагогічну культуру реалізується гуманістична місія освіти, забезпечується спадкоємність культурних смислів, формується ціннісне підґрунтя майбутніх поколінь. Упродовж історичного розвитку педагогічна культура зазнавала істотних трансформацій, зумовлених змінами соціально-політичних умов, освітніх парадигм та домінуючих моделей виховання. Від стихійних, неформалізованих норм педагогічної діяльності вона поступово еволюціонувала до складної системи професійних вимог, стандартів і етичних регулятивів. Водночас кожен історичний етап породжував власне проблемне поле педагогічної культури, яке відображало суперечності між соціальними очікуваннями, ідеологічними настановами та реальними можливостями педагогічної практики. Особливої гостроти проблема педагогічної культури набуває у XXI столітті, коли освіта функціонує в умовах глибоких і швидкоплинних змін. Цифровізація освітнього процесу, поширення дистанційних форм навчання, активне впровадження штучного інтелекту змінюють не лише інструментарій педагогічної діяльності, а й саму роль учителя, який дедалі частіше постає не як транслятор знань, а як фасилітатор і культурний посередник. За таких умов зростає значення етичної відповідальності педагога, його здатності до рефлексії, критичного мислення та збереження гуманістичних орієнтирів у технологізованому просторі освіти. Актуальність звернення до проблем педагогічної культури посилюється також соціальними й екзистенційними викликами сучасності. Війна, глобальні кризи, інформаційна перенасиченість, зростання рівня тривожності та психоемоційної нестабільності істотно впливають на освітнє середовище і професійний стан педагогів. У цих умовах педагогічна культура стає не лише фаховою ознакою, а й ресурсом психологічної стійкості, моральної опори та соціальної відповідальності вчителя. Історико-філософський аналіз дозволяє виявити глибинні причини сучасних проблем, простежити їх спадкоємність і окреслити можливі сценарії подальшого розвитку педагогічної культури. Таким чином, актуальність дослідження зумовлена потребою комплексного осмислення педагогічної культури

як динамічного феномена, що формується на перетині історичного досвіду та сучасних викликів. Аналіз її проблем у ретроспективній і прогностичній площинах створює підґрунтя для науково обґрунтованого оновлення педагогічної освіти та збереження гуманістичних засад освітнього процесу в умовах мінливого світу.

Аналіз останніх досліджень. Проблема педагогічної культури як складного соціально-професійного феномена є предметом наукового аналізу в межах педагогіки, філософії освіти, психології та соціології. Педагогічна культура викладача розглядається сучасною наукою як інтегративне професійне утворення, що поєднує ціннісні орієнтації, педагогічне мислення, методичну майстерність, етичну відповідальність. У компаративному контексті Ф. Шаріпова, С. Валламатова та М. Расулова [8] наголошують, що педагогічна культура формується під впливом національних освітніх традицій і глобальних викликів, зокрема цифровізації та міжкультурної взаємодії. У межах українського педагогічного дискурсу І. Репко та І. Степанець [3] визначають педагогічну культуру як основу професійної ідентичності вчителя, що забезпечує цілісність його освітньої, виховної та комунікативної діяльності. Подібну позицію обґрунтовують М. Галатюк і Ю. Галатюк [1, с. 58–59], підкреслюючи значення педагогічної культури в умовах переходу до освітньої парадигми, зорієнтованої на суб'єкт-суб'єктну взаємодію та ціннісно-сміслову навчання. О. Олійник та ін. [5] акцентують увагу на ролі інформаційно-комунікаційних технологій у формуванні інформаційної культури майбутнього вчителя як складової його професійної компетентності. У свою чергу, Н. Твердохлебова та Н. Євтушенко [9] розглядають педагогічну культуру викладача як чинник освітньої безпеки, особливо актуальний в умовах воєнних викликів для системи освіти України. Проблему формування методичної та професійно-педагогічної культури майбутніх фахівців також порушують А. Байсарінова та Р. Толеубекова [7], які підкреслюють необхідність цілеспрямованої підготовки педагогів до ціннісно орієнтованої й рефлексивної діяльності. Узагальнюючи ці підходи, О. Муравльова, І. Дворник, О. Шпетний, В. Жарін [2] розглядають педагогічну культуру викладача вищої школи як системоутворюючий чинник якості освітнього процесу. Аналогічну позицію займають Л. Романишина, Б. Кришук, А. Гура [4], наголошуючи на стратегічній ролі педагогічної культури у професійній підготовці майбутніх спеціалістів. Поряд із виявленими досягненнями сучасних досліджень, вони мають певні прогалини, що обґрунтовують актуальність подальшого аналізу. По-перше, більшість праць носить описово-аналітичний характер, зосереджуючись на загальних тенденціях розвитку педагогічної культури, але недостатньо досліджує її історичні витоки та генезу існуючих проблем. По-друге, у сучасних роботах часто ігноруються взаємозв'язки між цифровізацією, соціальними кризами та психологічною стійкістю педагога, тоді як саме ці чинники суттєво трансформують педагогічну культуру в XXI столітті. По-третє, багато досліджень обмежуються окремими компонентами педагогічної культури, не формуючи цілісного системного підходу та не пропонуючи інструментів оцінки комплексного стану педагогічної культури, створюючи фрагментарне уявлення про сучасні виклики педагогічної культури, що підкреслює необхідність комплексного теоретичного аналізу, інтеграції історичного, ціннісно-етичного та цифрового аспектів.

Метою статті є цілісне дослідження проблем педагогічної культури як соціально-професійного феномена в історичному зрізі, виявлення чинників формування сучасних проблем та обґрунтування можливих напрямів розвитку педагогічної культури в умовах сучасних викликів.

Виклад основного матеріалу. Доба доінституціоналізованої освіти характеризується відсутністю цілісної освітньої системи та професійно оформленої педагогічної діяльності. Передача знань, виховних настанов здійснювалася переважно в межах родини, громади або

релігійних інституцій, де педагогічні функції виконували батьки, духовенство або освічені члени спільноти. За таких умов педагогічна культура не усвідомлювалась як самостійний феномен, а існувала у формі сукупності звичаїв, моральних приписів і традицій, що регулювали процес виховання молодшого покоління. Ціннісно-етичний вимір педагогічної культури цього періоду був тісно пов'язаний із релігійно-моральною картиною світу. Освіта й виховання розглядалися, насамперед, як засіб морального вдосконалення особистості, формування покорі, смирення, поваги до авторитету та традиції. Педагогічна діяльність ґрунтувалася не на науковому знанні, а на моральному прикладі вихователя, що водночас виступав носієм суспільно схвалених цінностей. Разом із тим така модель виховання обмежувала можливості критичного мислення, індивідуального розвитку та педагогічної рефлексії. Відсутність спеціальної підготовки педагогів зумовлювала фрагментарність педагогічних практик. Педагогічна культура формувалася повільно й нерівномірно, значною мірою залежала від соціального статусу наставника, його особистих переконань та рівня освіченості. Етичні норми педагогічної взаємодії мали декларативний характер і не були підкріплені професійною відповідальністю, що обмежувало можливості розвитку педагогіки як сфери суспільної діяльності. Водночас окремі елементи педагогічної культури цього періоду зберігають актуальність і сьогодні. Йдеться насамперед про акцент на моральному авторитеті педагога, особистісному прикладі, виховній функції освіти та тісному зв'язку навчання з ціннісними орієнтирами суспільства. У сучасних умовах ці аспекти набувають нового звучання, особливо в контексті гуманізації освіти, формування педагогічної етики та відповідальності вчителя як морального суб'єкта освітнього процесу.

Період XIX – початку XX століття ознаменувався становленням освіти як інституціоналізованої сфери суспільного життя та формуванням педагогічної культури як професійної системи. Поява педагогічних інститутів, учительських семінарій і нормативних вимог до підготовки вчителя сприяла усвідомленню педагогічної діяльності як спеціалізованої професії, що потребує фахових знань, методичної підготовки та етичних стандартів. Розвиток психолого-педагогічних наук заклав підґрунтя для наукового осмислення навчання й виховання, формування методик викладання й дидактичних принципів. Педагогічна культура почала включати не лише моральні якості особистості вчителя, а й його професійну компетентність, здатність до організації навчального процесу та управління класом. Водночас домінуючими залишалися авторитарні моделі взаємодії, орієнтовані на дисципліну, ієрархію, стандартизацію знань. Ціннісно-етичний вимір педагогічної культури цього періоду мав суперечливий характер. З одного боку, декларувалася висока соціальна місія вчителя, його відповідальність за формування громадянина та культурного члена суспільства. З іншого – етика педагогічної взаємодії часто підпорядковувалася ідеї контролю, підкорення та безумовного дотримання встановлених норм. Учень розглядався переважно як об'єкт педагогічного впливу, а не як суб'єкт освітнього процесу.

Попри ці обмеження, саме в цей період були закладені фундаментальні основи сучасної педагогічної культури: професійна підготовка, нормативне регулювання педагогічної діяльності, усвідомлення необхідності методичної та етичної рефлексії. Для сьогодення актуальними залишаються ідеї професійної відповідальності педагога, системності педагогічної діяльності та поєднання наукового знання з виховною функцією освіти. Водночас критичне переосмислення авторитарної спадщини цього періоду є необхідною умовою розвитку сучасної педагогічної культури, зорієнтованої на партнерство, повагу до особистості учня та етичну автономію вчителя. Таким чином, до початку XX століття педагогічна культура сформувалася як професійно інституціоналізоване, але внутрішньо неузгоджене явище. Поєднання науково-методичної системності з авторитарною педагогічною традицією, ієрархічністю та обмеженою

педагогічною автономією створило підґрунтя для подальшої ідеологізації освіти. У ХХ столітті ці суперечності не лише не були подолані, а в умовах тоталітарних режимів значно посилилися, що зумовило глибоку кризу педагогічної культури, наслідки якої частково відчутні й у сучасному освітньому просторі.

Радянський період розвитку освіти характеризується системною ідеологізацією педагогічної діяльності й підпорядкуванням педагогічної культури державним інтересам. Педагог у цій системі розглядався передусім як транслятор офіційної ідеології, а не як автономний суб'єкт виховного процесу. Формування так званої «радянської людини» стало домінантною метою освіти, що зумовило стандартизацію змісту навчання і контроль за педагогічною діяльністю. Ціннісно-етичний вимір педагогічної культури зазнав суттєвої деформації. Етика педагогічної взаємодії підмінялася ідеологічною лояльністю, а педагогічна рефлексія сприймалися як потенційна загроза системі. Хоча педагог мав відносно високий соціальний статус і стабільність, його професійна автономія була істотно обмеженою. Бюрократизація освітнього процесу, формальна звітність та директивний стиль управління призвели до знеособлення педагогічної праці. Водночас радянська система освіти сформувала низку стійких практик, які мали як позитивні, так і проблемні наслідки. До позитивних можна віднести системність підготовки педагога, увагу до методичної дисципліни, високі вимоги до фахових знань. Проте саме формалізація педагогічної культури, орієнтація на виконання інструкцій і відсутність свободи педагогічного вибору заклали основу для професійного конформізму, який у пострадянський період трансформувалася в інерційність мислення й опір змінам.

З проголошенням незалежності України відкрилися принципово нові можливості для переосмислення ціннісних засад освіти й оновлення педагогічної культури. Освітні реформи були спрямовані на гуманізацію, демократизацію, впровадження особистісно-орієнтованого навчання, розвиток педагогічної свободи та академічної доброчесності. Формально педагогічна культура почала декларуватися як простір творчості, партнерства й відповідальності. Однак трансформація педагогічної культури виявилася нерівномірною і фрагментарною. Значна частина педагогів, вихованих у радянській системі, продовжувала відтворювати традиційні авторитарні практики, поєднуючи їх із зовнішніми атрибутами інновацій. Унаслідок цього поширеним стало явище формального впровадження реформ, коли нові освітні підходи декларуються, але не інтегруються у внутрішню позицію вчителя. У ціннісно-етичному вимірі педагогічна культура періоду незалежності стикається з новими викликами. З одного боку, зростає вимога до етичної відповідальності, толерантності й суб'єктності учня. З іншого – спостерігається зниження соціального статусу вчителя, перевантаження бюрократичними вимогами, професійне вигорання та невідповідність між суспільними очікуваннями й реальними умовами праці. Окрему проблему становить стрімке зростання ролі ІКТ, яке не завжди супроводжується належною підготовкою педагогів у ціннісно-етичному вимірі. Це призводить до технократичного підходу, коли цифрові інструменти витісняють педагогічну рефлексію й живу комунікацію. Як наслідок сучасна педагогічна культура перебуває у стані напруженого пошуку балансу між інноваціями, професійною ідентичністю та моральною відповідальністю.

Виявлені особливості та суперечності розвитку педагогічної культури на різних історичних етапах засвідчують незавершеність процесу її ціннісно-професійної трансформації. У цьому контексті доцільним є звернення до аналізу актуальних викликів педагогічної культури сучасності, що постають як результат взаємодії історичної спадщини та нових соціокультурних умов, оскільки значною мірою успадковують деформації попередніх етапів її розвитку. Під цим кутом і розглянемо найбільш проблемні аспекти сучасного поля педагогічної культури.

Однією з ключових проблем педагогічної культури сьогодення є девальвація соціального статусу вчителя, що виявляється у зниженні авторитету професії й зростанні зовнішнього тиску з боку батьківської спільноти, медіа й суспільства загалом. Комерціалізація освіти, споживацький підхід до неї сприяють трансформації ролі педагога з носія ціннісно-етичних засад у постачальника освітніх послуг. Така тенденція суперечить історично сформованій місії вчителя та підриває засади педагогічної культури як соціально значущого явища.

Не менш вагомими є етичні виклики, що стосуються академічної доброчесності, відповідальності, педагогічного прикладу. У сучасній освітній царині спостерігається знецінення етичних норм, формалізація моральних вимог і толерантність до порушень академічної чесності, що цілком вписується в концепцію «банальності зла» Х. Арендт [6, с. 36–83]. Це є наслідком як пострадянського формального виконання нормативів, так і сучасного ціннісного релятивізму, що ускладнює формування стійких моральних орієнтирів у педагогічній діяльності. Як наслідок, педагогічна культура втрачає свій виховний потенціал і здатність бути етичним орієнтиром для здобувачів освіти.

Суттєвим викликом сучасності є психологічний вимір педагогічної культури, який тривалий час залишався поза фокусом освітньої політики. Високий рівень професійного стресу, емоційне виснаження, нестача психоемоційної підтримки та поширення синдрому професійного вигорання негативно впливають на якість педагогічної взаємодії та професійну ідентичність учителя. У цьому контексті педагогічна культура потребує переосмислення як простору не лише професійної майстерності, а й психологічної стійкості особливо в часи надзвичайних і нестандартних подій сучасного мінливого світу.

Окрему групу викликів становлять цифрові трансформації освіти, які істотно змінюють характер педагогічної діяльності. Низький рівень цифрової гігієни, порушення етики онлайн-комунікації, неготовність до повноцінної дистанційної освіти та поверхнєве використання цифрових інструментів створюють ризики технократизації педагогічної культури. За відсутності ціннісно-етичного осмислення цифровізації педагог перетворюється на оператора технологій, що нівелює гуманістичну сутність педагогічної професії.

Методичний вимір сучасної педагогічної культури також залишається проблемним. Обмежена інноваційність, шаблонність підходів і рефлексивної взаємодії між педагогами свідчать про незавершеність процесу професійного оновлення. Часто інновації впроваджуються формально, без внутрішнього прийняття їх ціннісних засад, що відтворює механізми імітаційної педагогічної діяльності, характерні для попередніх історичних етапів.

Прогнозування розвитку проблемного поля педагогічної культури потребує врахування довготривалих соціокультурних тенденцій, технологічних і ціннісних трансформацій, що визначатимуть характер освітнього процесу в найближчі роки. Очікується, що педагогічна культура дедалі більше формуватиметься в умовах невизначеності, прискорення змін і зростання відповідальності педагога.

Одним із ключових чинників трансформації педагогічної культури стане широке впровадження штучного інтелекту в освітню практику. Використання інтелектуальних систем оцінювання, персоналізованого навчання та генерації освітнього контенту неминуче породжуватиме нові етичні дилеми, пов'язані з автентичністю знань, відповідальністю за результати навчання, захистом персональних даних і збереженням академічної доброчесності. У цьому контексті педагогічна культура має набути чітко вираженого етичного виміру, що регулюватиме межі використання технологій та визначатиме роль учителя як морального арбітра освітнього процесу, а не лише його технічного координатора.

Паралельно зростатиме значення педагога як ментора та носія ціннісного досвіду. У ситуації надлишку інформації та доступності знань педагог дедалі менше виступатиме джерелом інформації й більше провідником у світі критичного мислення та морального вибору. Це зумовлює підвищення вимог до особистісної зрілості, емоційного інтелекту та рефлексивності педагога. Нестача уваги до розвитку цих якостей може посилити розрив між формальними вимогами до педагогічної діяльності й реальним ціннісним наповненням.

Суттєвим викликом найближчого часу залишатиметься проблема цифрової залежності та редукції живої педагогічної взаємодії. Інтенсивне використання цифрових середовищ, дистанційних форматів навчання та віртуальної комунікації створює ризики емоційного відчуження, зниження емпатії та поверхневості міжособистісних контактів. У таких умовах педагогічна культура ризикує втратити свою гуманістичну основу, якщо не буде переосмислена як простір ціннісної взаємодії, де технології підпорядковані людині, а не навпаки.

Важливим аспектом прогнозованого проблемного поля є зростання плюралізму ідентичностей в освітньому просторі, що посилюватиме світоглядні, міжкультурні та ціннісні суперечності. Педагог дедалі частіше опинятиметься в ситуації необхідності балансувати між толерантністю, педагогічним нейтралітетом і власною ціннісною позицією. За відсутності чітких етичних орієнтирів це може призвести як до конфліктів, так і до релятивізації педагогічної відповідальності, що негативно позначиться на виховній функції освіти. Особливої уваги потребує прогноз моральної втоми суспільства, що проявлятиметься у зростанні ціннісного релятивізму, втраті довіри до інституцій та знеціненні ідеалів педагогічної місії. У таких умовах педагогічна культура ризикує перетворитися на формальний набір компетентностей, позбавлений внутрішньої мотивації та смислового наповнення. Подолання цього виклику можливе лише за умови відновлення ціннісної значущості педагогічної праці та формування культури професійної єдності й моральної підтримки педагогів.

У найближчій перспективі розвиток педагогічної культури відбуватиметься не лише під впливом зовнішніх технологічних чи соціальних чинників, а й у площині внутрішніх нових зон напруги. Однією з таких зон стане інституційна невизначеність ролі педагога, коли вимоги до вчителя зростають швидше, ніж оновлюються механізми його професійної підтримки та соціального захисту. У цій ситуації педагогічна культура ризикує втратити стабільність і перетворитися на індивідуальну стратегію виживання, а не професійну цінність.

Особливої актуальності набудуватиме проблема розмитості меж педагогічної відповідальності. Очікується зростання кількості етичних ситуацій, у яких педагог змушений приймати рішення в умовах нормативної неповноти або суперечливих вимог. За відсутності чітко артикульованої професійної етики це може спричинити або надмірну обережність, або, навпаки, моральну індиферентність. У перспективі це формуватиме культуру мінімальної відповідальності, що суперечить гуманістичній природі педагогічної діяльності.

Новим викликом стане зміна характеру педагогічної комунікації, яка дедалі більше відбуватиметься у гібридному просторі між офлайн-взаємодією та цифровими платформами. У такій ситуації педагогічна культура має виробити нові норми професійної дистанції, мовної етики, емоційної присутності та конфіденційності. За відсутності цих норм існує ризик знеособлення педагогічного спілкування як ключового ресурсу освітнього процесу.

Важливим аспектом прогнозу є зміна механізмів фахової соціалізації молодих педагогів. При збереженні дефіциту наставництва та підтримки нове покоління вчителів формуватиме свою педагогічну культуру фрагментарно, орієнтуючись на ситуативні зразки та цифрові ресурси, а не на усталені традиції. Це загрожує розривом між поколіннями педагогів і втраті професійної спадкоємності.

Окремо варто відзначити ризик редукції педагогічної культури до управлінських показників ефективності. Орієнтація на кількісні індикатори, рейтинги та формальні результати може поступово витіснити ціннісний вимір педагогічної діяльності. У перспективі це загрожує перетворенням педагогічної культури на інструмент адміністрування, позбавлений гуманістичного змісту.

Висновки. У результаті історико-філософського аналізу встановлено, що педагогічна культура є складним соціально-професійним феноменом, розвиток якого детермінується сукупністю соціальних, ідеологічних, освітніх та ціннісних чинників, характерних для певного історичного етапу. З'ясовано, що сучасні проблеми педагогічної культури мають історичну зумовленість і є наслідком тривалої дії авторитарних, ідеологізованих і формалізованих моделей педагогічної діяльності, що сформували суперечності між професійною відповідальністю педагога та рівнем його автономії. До основних проблем педагогічної культури сучасного етапу віднесено: зниження соціального статусу та суспільного авторитету педагогічної професії; формалізацію етичних норм і послаблення принципів академічної доброчесності; психологічне перевантаження педагогів і поширення синдрому професійного вигорання; технократизацію освітнього процесу в умовах цифровізації та впровадження штучного інтелекту; розмитість меж педагогічної відповідальності в ситуації нормативної та ціннісної невизначеності; дефіцит педагогічного менторства, рефлексивної взаємодії та професійної підтримки. Доведено, що цифрові трансформації освіти істотно змінюють характер педагогічної діяльності, актуалізуючи потребу в посиленні етичного, ціннісного та гуманістичного вимірів педагогічної культури. Обґрунтовано, що перспективи розвитку педагогічної культури пов'язані з її переосмисленням як цілісного професійно-етичного феномена, орієнтованого на менторську роль педагога, розвиток критичного мислення, психологічної стійкості та відповідальності за ціннісні результати освітнього процесу. Прогнозування розвитку проблемного поля педагогічної культури дає підстави стверджувати про ймовірність подальшого зростання ризиків формалізації педагогічної діяльності, зниження педагогічної суб'єктності та підвищення психологічного навантаження на вчителя, і водночас зростання потреби в рефлексивній, ціннісно орієнтованій педагогічній культурі, здатній забезпечити інтеграцію професійної компетентності, етичної зрілості та соціальної відповідальності в умовах освітніх трансформацій.

Список використаних джерел

1. Галатюк М. Ю., Галатюк Ю. М. Педагогічна культура вчителя в контексті новітньої парадигми освіти. *Нова педагогічна думка*. 2024. № 1 (117). С. 55–60. DOI: <https://doi.org/10.37026/2520-6427-2024-117-1-55-60>
2. Педагогічна культура викладача вищого навчального закладу / Муравльова О. В. та ін. *Актуальні питання лінгвістики, професійної лінгводидактики, психології і педагогіки вищої школи*: зб. статей VII Міжнар. наук.-практ. конф. (Полтава, 24–25 листоп. 2022 р.). Полтава, 2022. С. 170–172.
3. Репко І., Степанець І. Формування професійно-педагогічної культури викладача педагогічного вищого навчального закладу: тенденції та принципи. *Педагогічний дискурс*. 2022. № 33. С. 61–70. DOI: <https://doi.org/10.31475/ped.dys.2022.33.08>
4. Романишина Л., Крищук Б., Гура А. Формування педагогічної культури майбутніх фахівців як актуальна педагогічна проблема. *Physical Culture and Sport: Scientific Perspective*. 2023. № 1. С. 154–161. DOI: <https://doi.org/10.31891/pcs.2023.1.23>
5. Формування інформаційної культури майбутніх учителів початкової школи засобами інформаційно-комунікаційних технологій / Олійник О. та ін. *Інформаційні технології і засоби навчання*. 2020. Т. 75. № 1. С. 212–224. DOI: <https://doi.org/10.33407/itlt.v75i1.3599>
6. Arendt H. *Eichmann in Jerusalem: a report on the banality of evil*. New York: Penguin Books, 2006. 312 p.

7. Baisarinova A., Toleubekova R. Cultivating methodological culture: a roadmap for future social teachers. *Scientific Herald of Uzhhorod University. Series: Pedagogy*. 2024. Issue 55. P. 19–26. DOI: <https://doi.org/10.54919/physics/55.2024.293sb9>
8. Sharipova F., Vallamatova S., Rasulova M. The comprehensive study of pedagogical culture across global educational systems. *International Journal of Advanced Science Research*. 2023. Vol. 5. №. 5. P. 34–41. DOI: <https://doi.org/10.37547/ijasr-05-05-07>
9. Tverdokhliebova N., Yevtushenko N. Pedagogical culture of teachers as a factor of educational safety in wartime Ukraine. *Educational Challenges*. 2023. Vol. 28. №. 2. P. 45–54. DOI: <https://doi.org/10.34142/2709-7986.2023.28.1.14>

References

1. Halatiuk M. Yu., Halatiuk Yu. M. (2024). Pedagogichna kultura vchytelia v konteksti novitnoi paradyhmy osvity [Pedagogical culture of the teacher in the context of the new paradigm of education] *Nova pedagogichna dumka – A new pedagogical thought*, 1 (117), 55–60. DOI: <https://doi.org/10.37026/2520-6427-2024-117-1-55-60> [in Ukrainian].
2. Pedagogichna kultura vykladacha vyshchoho navchalnoho zakladu [Pedagogical culture of a higher education teacher] / O. V. Muravlova ta in. (2022). Aktualni pytannia lnhvistyky, profesiinoi lnhvodydaktyky, psykholohii i pedahohiky vyshchoi shkoly: zb. statei VII Mizhnar. nauk.-prakt. konf., m. Poltava, 24–25 lystopada 2022 r. Poltava [in Ukrainian].
3. Repko I., Stepanets I. (2022). Formuvannia profesiino-pedahohichnoi kultury vykladacha pedahohichnoho vyshchoho navchalnoho zakladu: tendentsii ta pryntsypy [The formation of the professional and pedagogical culture of a teacher]. *Pedahohichniy dyskurs – Pedagogical discourse*, 33, 61–70. DOI: <https://doi.org/10.31475/ped.dys.2022.33.08> [in Ukrainian].
4. Romanyshyna L., Kryshchuk B., Hura A. (2023). Formuvannia pedahohichnoi kultury maibutnikh fakhivtsiv yak aktualna pedahohichna problema [The formation of a pedagogical culture of future specialists as a pressing pedagogical issue]. *Physical Culture and Sport: Scientific Perspective*, 1, 154–161. DOI: <https://doi.org/10.31891/pcs.2023.1.23> [in Ukrainian].
5. Formuvannia informatsiinoi kultury maibutnikh uchyteliv pochatkovoï shkoly zasobamy informatsiino-komunikatsiinykh tekhnolohii [Information culture development of future primary school teachers by means of information and communication technologies] / O. Oliinyk ta in. (2020). *Informatsiini tekhnolohii i zasoby navchannia – Information technology and learning tools*, 1 (75), 212–224. DOI: <https://doi.org/10.33407/itlt.v75i1.3599> [in Ukrainian].
6. Arendt H. (2006). *Eichmann in Jerusalem: a report on the banality of evil*. New York: Penguin Books. 312 p.
7. Baisarinova A., Toleubekova R. (2024). Cultivating methodological culture: a roadmap for future social teachers. *Scientific Herald of Uzhhorod University. Series: Pedagogy*, 55, 19–26. DOI: <https://doi.org/10.54919/physics/55.2024.293sb9>
8. Sharipova F., Vallamatova S., Rasulova M. (2023). The comprehensive study of pedagogical culture across global educational systems. *International Journal of Advanced Science Research*, 5 (5), 34–41. DOI: <https://doi.org/10.37547/ijasr-05-05-07>
9. Tverdokhliebova N., Yevtushenko N. (2023). Pedagogical culture of teachers as a factor of educational safety in wartime Ukraine. *Educational Challenges*, 2 (28), 45–54. DOI: <https://doi.org/10.34142/2709-7986.2023.28.1.14>

Отримано 08.02.2026.

Отримано в доопрацьованому вигляді 02.03.2026.

Прийнято до друку 25.03.2026.

Опубліковано 08.04.2026.

Received 08.02.2026.

Received in revised form 02.03.2026.

Accepted for publication 25.03.2026.

Published 08.04.2026.